

บทที่

2

ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : การก่อตัว
และพัฒนาการของอาเซียน และข้อถกเถียงทางทฤษฎี

Regionalism in Southeast Asia : the formation and development of
ASEAN and theoretical debates

เชษฐา พวงหัตถ์

Chetta Puanghut

บทที่

2

บทที่ 2

ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : การก่อตัว
และพัฒนาการของอาเซียน และข้อถกเถียงทางทฤษฎี¹Regionalism in Southeast Asia : the formation
and development of ASEAN and theoretical debatesเชษฐา พวงหัตถ์²

Chetta Puangthut

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์องค์การและกรอบการดำเนินงานขององค์การระดับภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยผู้เขียนศึกษาสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน การวิเคราะห์ในบทความนี้มุ่งไปที่โครงการหลัก ๆ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการบูรณาการในระดับภูมิภาคของอาเซียนอย่างเขตการค้าเสรีอาเซียน ความริเริ่มสำหรับบูรณาการของอาเซียน และประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ผู้เขียนสรุปบทความนี้ด้วยการนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ที่ศึกษาภูมิภาคนิยมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ใช้ในทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ

คำสำคัญ : ภูมิภาคนิยม การก่อตัว พัฒนาการ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Abstract

The author of this article centers his analysis on the main regional organizations and frameworks to which East Asian countries are party by looking at the

¹ บทความชิ้นนี้เป็นการปรับจากเอกสารที่ใช้ในการสัมมนาเรื่อง ‘ภาคตะวันออกเฉียงใต้กับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน’ จัดโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จ.จันทบุรี เมื่อ 18 มกราคม 2555 บทความชิ้นนี้เป็นความพยายามของผู้เขียนในช่วงกว่า 2 ปีที่ผ่านมาในการศึกษาภูมิภาคนิยม (regionalism) และการสร้างความเป็นภูมิภาค (regionalization) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยผู้เขียนได้จัดวางตำแหน่งแห่งที่ของภูมิภาคนี้ในโครงสร้างใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในบริบทของโลกาภิวัตน์ ผู้เขียนขอขอบคุณ รศ.ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม กัลยาณมิตรของผู้เขียนที่ให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ เรื่องสำหรับการปรากฏในหัวข้อดังกล่าว ผู้เขียนขอขอบคุณ ดร.บัณฑิต จันทโรจกิจ แห่งภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน หัวหน้าภาควิชาปรัชญา และ อาจารย์นาคยา อยู่คง หัวหน้าภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ให้ความช่วยเหลือในหลายเรื่องแก่ผู้เขียนในช่วงที่ประสบปัญหาระหว่างการเขียนเอกสารชิ้นนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณ อ.คุชฎี วรรณมณี ที่ให้คำแนะนำเรื่องเอกสารที่ใช้ในการเขียนบทความนี้ คนสำคัญที่ผู้เขียนต้องขออนุญาตเธอเพื่อกล่าวขอบคุณเป็นคนที่สุดท้ายคือ สุกัญญา พวงหัตถ์ ผู้เป็นที่รักที่คอยให้กำลังใจตลอดมา

² อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม

Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) and the development of regionalism in Southeast Asia. The analysis is structured by examining ASEAN main regional integrative projects, namely ASEAN Free Trade Area (AFTA), the Initiative for ASEAN Integration (IAI) and ASEAN Economic Community (AEC). The author concludes by discussing the analytical virtues of studying Southeast Asian regionalism from an international political economy (IPE) perspective.

Key words : Regionalism ; Formation ; Development ; Southeast Asia

บทนำ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia) เป็นภูมิภาคที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างมาก ภูมิภาคนี้เป็นที่ตั้งของบางประเทศที่มียากจนที่สุดในโลก (เช่น เมียนมาร์, ลาว) เป็นที่ตั้งของประเทศที่มั่งคั่งมากที่สุดประเทศหนึ่ง (สิงคโปร์) และเป็นที่ตั้งของประเทศที่กำลังเป็นอุตสาหกรรมใหม่ (ไทย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์) ระบบการเมืองและระบอบการปกครองที่หลากหลายคือภูมิทัศน์ทางการเมืองของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ว่าจะเป็นประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ รัฐสังคมนิยม-คอมมิวนิสต์ ระบอบทหาร และระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีจารีตทางสังคม-ศาสนา หรือสังคม-วัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งลัทธิขงจื๊อ ศาสนาพุทธ อิสลาม และคริสต์ ภูมิภาคนี้ประกอบด้วยชาติต่างๆ จำนวน 10 ชาติ ได้แก่ บรูไน กัมพูชา ติมอร์ตะวันออก อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย เมียนมาร์ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม ชาติเหล่านี้ทั้งหมด ยกเว้นติมอร์ตะวันออก ล้วนเป็นสมาชิกของอาเซียน (ASEAN) ซึ่งเป็นองค์การ ระดับภูมิภาคที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน

มีความแตกต่างบางอย่างที่น่าสนใจระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeast Asia) ซึ่งเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่อยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออก (East Asia) ประการแรก ขณะที่เอเชียตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วยชาติบางชาติที่เก่าแก่มากที่สุดของโลก แต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประกอบด้วยรัฐ-ชาติเกิดใหม่หลายรัฐในเชิงเปรียบเทียบ (อาจจะยกเว้นกรณีของประเทศไทย) แทบทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอดีต ได้เคยตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตก ไม่ว่าจะเป็น มาเลเซีย สิงคโปร์ และบรูไน (โดยอังกฤษ) เวียดนาม ลาว และกัมพูชา (โดยฝรั่งเศส) อินโดนีเซีย (โดยเนเธอร์แลนด์) ฟิลิปปินส์ (โดยสเปนและโดยสหรัฐอเมริกาตามลำดับ) ความเป็นเอกราชได้เริ่มปรากฏให้เห็น

ในบางประเทศในปลายคริสต์ทศวรรษ 1940 (อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเมียนมาร์) และในอีกหลายประเทศในคริสต์ทศวรรษ 1950 (กัมพูชา ลาว มาเลเซีย สิงคโปร์) ในขณะที่บรูไนเป็นประเทศที่ได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์ในปี ค.ศ. 1984 จากการเป็นรัฐ-ชาติที่เกิดขึ้นใหม่ ในเชิงเปรียบเทียบอัน เป็นผลจากการเคลื่อนไหวต่อสู้ให้พ้นจากการครอบงำของเจ้าอาณานิคม ประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงให้ความสำคัญอย่างมากกับคุณค่าของอำนาจอธิปไตยแห่งชาติ (national sovereignty) ยิ่งเมื่อพิจารณาในส่วนของการอาเซียนด้วยแล้ว ประเด็นนี้มีนัยสำคัญต่อพัฒนาการของสถาบันต่างๆ ในระดับภูมิภาค ซึ่งทำหน้าที่ในบริบทที่ชาติสมาชิกต้องการคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยของแต่ละชาติ (pooled sovereignty) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สถาบันหรือองค์การระดับภูมิภาคเหล่านั้นจะต้องทำหน้าที่บริหารจัดการด้านนโยบายระดับภูมิภาคหรือทำหน้าที่ตัดสินใจในการบริหารจัดการในระดับภูมิภาคเพื่อผลประโยชน์ของทุก ๆ ชาติที่เป็นสมาชิก ควรตั้งข้อสังเกตด้วยเช่นกันว่าความตึงเครียด หลายครั้งที่เกิดขึ้นทั่วทั้งภูมิภาคนี้ตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ของยุคหลังอาณานิคมล้วนเป็นเรื่องของกระบวนการสร้างชาติ (nation-building process) ปัญหานี้มาจากสาเหตุหลัก 2 ประการ

ประการแรกก็คือ การแตกแยกระหว่างรัฐที่เป็น คอมมิวนิสต์ (กัมพูชา, ลาว และเวียดนาม) และรัฐทุนนิยมที่สหรัฐอเมริกาให้การหนุนหลัง (ไทย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และมาเลเซีย) อีกประการหนึ่งก็คือ ข้อพิพาทระหว่างชาติบางชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกี่ยวกับ อำนาจอธิปไตยและเขตแดน (เช่น ความขัดแย้งระหว่างมาเลเซีย/สิงคโปร์และอินโดนีเซียในช่วงปีค.ศ. 1963-1965 ที่เรียกว่า Konfrontasi การแยกตัวออกไปจากสหพันธรัฐมาเลเซียของสิงคโปร์ในปีค.ศ. 1965 และกรณีพิพาทระหว่าง ไทย-กัมพูชา)

ประการที่สอง ในเชิงประวัติศาสตร์นั้น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะที่เปิดรับการค้าพาณิชย์จากต่างชาติมากกว่าเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะในยุคประวัติศาสตร์สมัยใหม่ นับเป็นเวลาหลายศตวรรษทีเดียวที่ดินแดนทั้งในส่วนที่เป็นคาบสมุทรและในส่วนที่เป็นหมู่เกาะของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้กลายเป็นช่องทางหลักสำหรับบรรดาพ่อค้าที่ต้องการเดินทางติดต่อระหว่างจีนและอนุทวีปอินเดีย ในปัจจุบันปริมาณการค้าโลก ประมาณ 25% ล้วนต้องผ่านเส้นทางช่องแคบมะละกา (the Malacca straits) ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเชื่อมโยงระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ยิ่งกว่า

นั้น ชาตินิยมอำนาจหลายชาติได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาสถานการณ์การค้าและเครือข่ายการค้าให้กับภูมิภาคนี้อันมีผลให้การลงทุนในด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นไปอย่างสะดวกมากขึ้นในเวลาต่อมา ตรงกันข้าม ญี่ปุ่น จีน และเกาหลี ซึ่งเป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ กลับมีประสบการณ์อันยาวนานของการแยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยว (จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19) อันมีผลให้การติดต่อกับการค้าต่างชาติเป็นไปในระดับที่จำกัดอย่างมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาติต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงมีความคุ้นเคยกับการเปิดรับการเข้ามาลงทุนของต่างชาติและการมีปฏิสัมพันธ์ทางการค้ากับต่างชาติ (Doner, 1991 ; Freeman and Bartels, 2004 ; Lim, 1995) หลายชาติในภูมิภาคนี้ได้ยกระดับการพึ่งพิงไปสู่การพึ่งพิงทุน (capital dependence) ของต่างชาติที่เข้ามาลงทุนภายในประเทศโดยตรง (foreign direct investment / FDI) สิงคโปร์เป็นประเทศที่ให้การต้อนรับการลงทุนในด้านอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์จากสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ นับตั้งแต่เมื่อปลายคริสต์ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา และในปัจจุบันได้กลายเป็นแหล่งลงทุนของบริษัทต่างชาติทั่วโลกประมาณ 80% ของการส่งออกของประเทศนี้มาจากการลงทุนโดยตรงของต่างชาติ นอกจากนั้นการลงทุนของต่างชาติจำนวนประมาณ 30-50 % ล้วนกระจุกตัวอยู่ในสิงคโปร์ มาเลเซีย ไทย ฟิลิปปินส์ และเวียดนาม กรณีของจีนนั้น การเข้ามาลงทุนของต่างชาติอยู่ในปริมาณที่ไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบแล้ว สัดส่วนของการเข้ามาลงทุนของต่างชาติถือว่าต่ำ กว่ามากสำหรับญี่ปุ่น (2 %) เกาหลีใต้ (7 %) และได้หวันใน (10 %) นอกจากนี้หลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังติดต่อกับ ประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งในด้านของการเข้ามาลงทุนโดยตรงจากต่างชาติ (FDI) และในด้านการค้า ลักษณะของการเปิดกว้างต่อการค้าและการลงทุนของต่างชาติของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดังกล่าวนี้ มีส่วนช่วยกระตุ้นให้กระบวนต่างๆ ในการสร้างความเป็นภูมิภาค (regionalization) พุ่งไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วในหลากหลายมิติ

ประการต่อมา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของเอเชียตะวันออกเฉียงน้อยกว่าเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือในเชิงเปรียบเทียบ สัดส่วนของเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีต่อ GDP ทั้ง หมดของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงมีเพียงประมาณ 10% เท่านั้น ขณะที่เกณฑ์ด้าน GDP มีข้อจำกัดบางประการ เมื่อพิจารณาจากความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของภูมิภาคต่างๆ ในเชิงเปรียบเทียบ แต่ในระดับหนึ่งนั้นก็เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่าหลายต่อหลายครั้งที่เดียวที่

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญน้อยกว่าในเชิงเปรียบเทียบสำหรับเศรษฐกิจ การเมืองทั้งหมดของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตัวอย่างเช่น ประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีบทบาทน้อยมากอย่างเห็นได้ชัดในการผลักดันการเตรียมการ สร้างเครือข่ายระดับภูมิภาค เพื่อให้มีการกำหนดค่าเงินกลางแบบทวีภาคีในการ ประชุมที่เชียงใหม่ที่เรียกชื่อว่า CMI (Chiang Mai Initiative) ทรัพยากรด้านการเงิน จำนวนมหาศาลของประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือมีอิทธิพลอย่างมาก ต่อการเข้ามามีบทบาทนำของจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ในการพัฒนาโครงสร้างการ บริหารจัดการด้านการเงินของภูมิภาคในอนาคต อย่างไรก็ตาม มีปัจจัยอีกหลายอย่าง ที่ต้องนำมาพิจารณาด้วย เมื่อเราต้องการประเมินผลกระทบของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประการแรก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วยชาติต่างๆ ในจำนวนที่มากกว่าเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ ข้อได้เปรียบ ในแง่ของจำนวนดังกล่าวสามารถถูกนำไปใช้ในการประชุมในระดับภูมิภาคหลายต่อ หลายครั้งเมื่อต้องมีการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของชาติสมาชิก ทั้งหมดที่ส่งตัวแทนเข้าร่วมการประชุม ไม่ว่าชาตินั้นๆ จะมีขนาดเล็กสักปานใดก็ตาม ในทำนองเดียวกัน บุคลิกพิเศษเฉพาะตัวของผู้นำที่แสดงความเข้มแข็งบนเวที การเมือง ระหว่างประเทศ สามารถมีผลต่อเศรษฐกิจการเมืองของภูมิภาคด้วยการ ยืนยันจุดยืนและความคิดของตนอย่างแข็งแกร่ง เพื่อให้ชาติอื่นๆ ต้องยอมโอนอ่อน ผ่อนตาม เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ผลิตผู้นำแบบบารมี (charismatic leader) ดัง กล่าวออกมาจำนวนหนึ่ง ที่โดดเด่นมากที่สุดก็คือ ลี กวน ยู (Lee Kwan Yue) แห่ง สิงคโปร์ และมหาเธร์ โมฮัมหมัด (Mahathir Mohammad) แห่งมาเลเซีย (หรืออาจ จะรวมเอาทักษิณ ชินวัตรของไทยอยู่ใน category ของผู้นำแบบนี้ด้วย ก็ได้) แม้จะ มีข้อโต้แย้งกันในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งที่ผู้นำดังกล่าวนำเสนอและผลักดัน ทว่าทั้งลีและ มหาเธร์เป็นตัวอย่างของผู้นำในระดับภูมิภาคที่มีบทบาทอย่างมากในการนำเสนอ และผลักดันให้มีการยอมรับแนวคิดเรื่อง ‘คุณค่าของเอเชีย’ (Asian values) และ แนวคิดดังกล่าวเป็นพลังสำคัญที่ขับเคลื่อนการสร้างความเป็นภูมิภาคระหว่างชาติ สมาชิกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นอกจากนี้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจที่เอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำเป็นต้องนำเอาเรื่องของบูรณา การของภูมิภาคมาพิจารณาด้วย หากไม่มีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นคงไม่ สามารถดำเนินการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของตนได้ง่ายขึ้นด้วยการเคลื่อนย้ายการ ผลิตด้านอุตสาหกรรมที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก (labor-intensive) เข้ามาใน

ประเทศต่างๆ ที่ญี่ปุ่นถือว่าเป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดของตน ประเด็นนี้ สามารถนำไปใช้พิจารณากับกรณีของเกาหลีใต้และไต้หวันได้ในระดับหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ จีน และไต้หวัน นับได้ว่าต้องพึ่งพิงการนำเข้าวัตถุดิบจำนวนมาก (เช่น เชื้อเพลิง แร่) จากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี-อุตสาหกรรมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอนาคต โดยเฉพาะในย่านที่เป็น ‘ศูนย์กลาง’ (‘core’ zones) ในภูมิภาคกำลังมีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆ ต่อพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และต่อกระบวนการสร้างความเป็นภูมิภาค (regionalization)

การก่อตัวและพัฒนาการของสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations) หรือ อาเซียน (ASEAN) ในช่วงหนึ่งอาเซียนเป็นการรวมกลุ่มในลักษณะองค์การระดับภูมิภาคเพียงองค์การเดียวเท่านั้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรอบการดำเนินงาน APT (ASEAN plus Three) โดยเนื้อแท้แล้วเกิดขึ้นมาจากกระบวนการประชุมระดับสูงสุดของอาเซียน (ASEAN summitry process) ข้อสังเกตนี้สามารถนำไปใช้สำหรับการพิจารณาในมิติของความมั่นคง (security) ในกรณีของ ARF (ASEAN Regional Forum) (เชษฐา พวงหัตถ์, 2555ก, 2555ข, 2555ค) กระบวนการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก หรือ EAS (East Asia Summit) ก็มีที่มาในระดับหนึ่งจาก APT เมื่อเป็นเช่นนั้น อาเซียนสามารถอ้างได้ว่าเป็นต้นกำเนิดขององค์การต่างๆ ทั้งหมดในระดับภูมิภาคที่มีบทบาทโดดเด่นมากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาเซียนได้รับการสถาปนาขึ้นมาเมื่อเดือนสิงหาคม ปีค.ศ.1967 โดยชาติสมาชิกแรกเริ่มจำนวน 5 ชาติ อันได้แก่ มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และไทย เป็นที่น่าสังเกตว่าสหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทในโครงการนี้อย่างเห็นได้ชัด อันเป็นผลมาจากแรงขับเคลื่อนของผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาเองที่ต้องการผนึกรวมชาติต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีระบอบการเมืองที่สอดคล้องกันในด้านอุดมการณ์ เพื่อใช้เป็นปราการสกัดกั้นการรุกคืบเข้ามามีอิทธิพลของระบอบคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ การก่อตั้งอาเซียนสามารถถูกมองในอีกแง่หนึ่งได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการใกล้เคียงความขัดแย้งระหว่างประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นผลมาจากข้อพิพาทในเรื่องอาณาเขตและอำนาจอธิปไตยที่เกิดขึ้นในช่วงแรกๆ หลังจากที่ประเทศเหล่านี้ได้รับเอกราช เพื่อช่วยในการปรับความสัมพันธ์และสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นระหว่างชาติสมาชิก ข้อเสนออันหนึ่งจึงได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในปีค.ศ.1971 นั่นก็คือ

การจัดตั้งอาเซียนขึ้นมาเพื่อให้เป็นเขตแห่งสันติภาพ เสรีภาพ และความเป็นกลาง หรือ ZOPFAN (Zone of Peace, Freedom and Neutrality) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสถาปนาเขตแห่งความมั่นคงที่มีความเป็นกลาง (a neutralized security zone) ทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอนี้มีผลกระทบน้อยมากต่อการปรับปรุงความสัมพันธ์กับรัฐอื่นๆที่ไม่ได้เป็น สมาชิก โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เวียดนามยังคงถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามในอินโดจีน (Indochina)

นอกจากความสำคัญดังกล่าว อาเซียนยังคงเป็นองค์การระดับภูมิภาคที่ให้ความสำคัญโดยเฉพาะกับเรื่องความมั่นคง จนถึงกลางคริสต์ทศวรรษ 1970 นอกจากการทำหน้าที่ช่วยปรับความสัมพันธ์ระหว่างชาติสมาชิกด้วยกันแล้ว อาเซียนแทบจะไม่ได้ดำเนินการอะไรเลยในการพัฒนาความริเริ่มที่จะกำหนดโครงการต่างๆเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการสร้างประชาคมในระดับภูมิภาค (regional community-building) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ องค์การระดับภูมิภาคนี้ยังไม่เคยจัดการประชุมสุดยอดมาก่อนจนกระทั่งในปี ค.ศ.1976 และการประชุมระดับสูงสุดครั้งแรกนั้นก็มาจากความต้องการแต่เพียงอย่างเดียวที่จะหลีกเลี่ยงกันเกี่ยวกับประเด็นเรื่องชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสงครามเวียดนาม (the Vietnam War) เมื่อหนึ่งปีก่อนหน้าการประชุม ในการประชุมครั้งแรก ซึ่งจัดขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ที่บาหลี ได้มีความเห็นพ้องต้องกันในระดับหนึ่งว่า ความร่วมมือกันทางด้านเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค (regional economic co-operation) ควรจะต้องได้รับการให้ความสำคัญเร่งด่วนเป็นอันดับแรกต่อวาระของการประชุมสูงสุดของอาเซียน การประชุมระดับรัฐมนตรีด้านเศรษฐกิจได้ถูกจัดให้มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง และในการประชุมเมื่อปี ค.ศ.1977 ข้อเสนอให้มีการ สร้างระบบสิทธิพิเศษทางการค้า หรือ PTA (Preferential Trading Arrangement) ได้รับการยอมรับว่าจะนำไปสู่การลดอุปสรรคที่มีต่อสินค้าบางรายการ อย่างไรก็ตาม PTA ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าเป็นกลไกที่ไร้ประสิทธิผลในการนำไปใช้ เพื่อสนับสนุนการค้าในระดับภูมิภาค การนำเข้าสินค้าบางประเภทที่สร้างความฉงนอย่างมากเข้ามาอยู่ในระบบนี้ (เช่น พลัสดิก/ชุดหิมะ, ไม้จิ้มฟัน) และการตัดภาคอุตสาหกรรมหลักๆ ออกไปจากระบบ หมายความว่า นับตั้งแต่กลางคริสต์ ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา PTA มีผลต่อการค้าภายในภูมิภาคอาเซียนแค่เพียงประมาณ 5-10% เท่านั้น ความริเริ่ม แบบเดียวกันอย่างเช่น โครงการความร่วมมืออุตสาหกรรมอาเซียน หรือ AIP (ASEAN Industrial projects) (Chng, 1985) และโครงการร่วมลงทุนอุตสาหกรรมอาเซียน หรือ AIJV (ASEAN

Industrial Joint Venture schemes) ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันก็ได้พิสูจน์ให้เห็นด้วยเช่นกันว่าล้มเหลว

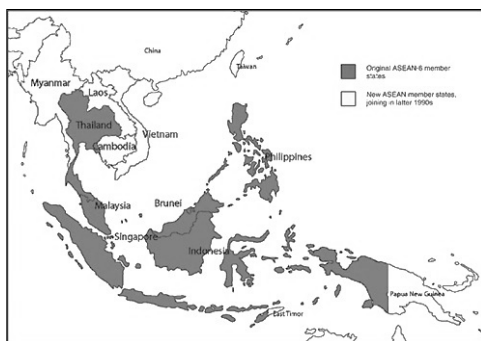
ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคง (security relations) ยังคงครอบงำวาระขององค์การนี้เรื่อยมาจนถึงปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 ในการประชุมระดับสูงสุดครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.1976 รัฐต่างๆที่เป็นสมาชิกของอาเซียนได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาว่าด้วยมิตรภาพและความร่วมมือ (The Treaty of Amity and Co-operation) ซึ่งกำหนดให้ประเทศที่ลงนามในสนธิสัญญานี้จะต้องไม่ใช้กำลัง/ความรุนแรงต่อประเทศอื่นที่ร่วมลงนาม การประชุมระดับสูงสุดครั้งที่ 2 ซึ่งได้จัดให้มีขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ.1977 ที่กัวลาลัมเปอร์ (Kuala Lumpur) ได้มีการกำหนดกรอบการดำเนินงานเกี่ยวกับ ‘ประเทศหุ้นส่วนในการเจรจา’ (‘dialogue partner’) ซึ่งเป็นการประชุมร่วมกันของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของบรรดาชาติสมาชิกของอาเซียน ประชาคมยุโรป หรือ EC (European Community) สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย และเกาหลีใต้ เพื่อร่วมถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันที่จริงการประชุมครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการปูทางไปสู่การประชุมระดับภูมิภาคอาเซียน หรือ ARF (ASEAN Regional Forum) และการถกเถียงกันในการประชุมในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1980 ส่วนใหญ่พุ่งประเด็นไปที่การยึดครองกัมพูชาของเวียดนามระหว่างปี ค.ศ.1979-1989 อาเซียนยังคงเป็นองค์การประเภท ‘เสือนอนหลับ’ ในช่วงเวลาดังกล่าว การประชุมระดับสูงสุดครั้งที่ 3 ได้ถูกจัดให้มีขึ้นในปี ค.ศ.1987 ที่มินิลา ผลที่สำคัญที่สุดของการประชุมครั้งนี้ก็คือ แผนระยะ 5 ปีในการขยายขอบเขตของ PTA ให้ครอบคลุมรายการสินค้าที่ค้าขายกันในภูมิภาคมากขึ้นถึง 90% แต่แผนการนี้ไม่เคยทำได้สำเร็จตามที่ได้กำหนดเอาไว้

อย่างไรก็ดี อาเซียนได้ถูกบีบให้ต้องประเมิน ‘เหตุผลในการมีตัวตนขององค์การ’ (‘raison d’être’) ใหม่ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิการเมือง (geopolitical) ครั้งสำคัญอันเป็นผลมาจากอวสานของสงครามเย็น (the end of the Cold War) รวมตลอดถึงความเข้มข้นของทั้งกระบวนการโลกาภิวัตน์ และภูมิภาคนิยม ในระบบระหว่างชาติ (international system) (Nesadurai, 2003) การนำเอาการปฏิรูปบนพื้นฐานของระบบตลาดมาใช้ในเวียดนามนับตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ยังชี้ให้เห็นเช่นกันว่าการขยายตัวของอาเซียนไปยังอนุภูมิภาคอินโดจีนอาจจะมีความเป็นไปได้ นอกจากนั้นยังมีความเห็นพ้องกันมากขึ้นระหว่าง

ประเทศสมาชิกของอาเซียนว่าวาระด้านเศรษฐกิจ (economic agenda) ขององค์การควรได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างมากในการพิจารณาว่าข้อเสนอนี้จะสามารถกลายเป็นวาระเร่งด่วนอันดับแรกในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมของอาเซียนในบริบทของระเบียบระหว่างชาติรูปแบบใหม่ในปัจจุบันได้หรือไม่ และอย่างไร ในการประชุมระดับสูงสุดครั้งที่ 4 ซึ่งจัดขึ้นที่สิงคโปร์ในเดือน มกราคม ค.ศ.1992 ข้อเสนออันหนึ่งที่ถูกจัดวางให้อยู่บนโต๊ะเจรจาก็คือ การสร้างเขตการค้าเสรีอาเซียน หรือ AFTA (ASEAN Free Trade Area) ภายใน 15 ปี นี่คือการันตีที่เกิดจากความปรารถนาของอาเซียนที่สืบเนื่องมาจากปัญหาในการสถาปนาความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (regional economic co-operation) และเราได้เห็นแล้วว่า หนทางในการทำให้ AFTA ประสบความสำเร็จไม่ได้โรยด้วยดอกกุหลาบ พัฒนาการอื่นๆ ที่ควรตั้งเป็นข้อสังเกตในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1990 ก็คือการจัดให้มีการประชุมระดับภูมิภาค อาเซียน หรือ ARF ในปี ค.ศ.1994 โดยการดึงชาติอื่นๆ เข้ามาร่วมเป็น ‘ประเทศหุ้นส่วนในการเจรจา’ (dialogue partners) ซึ่งได้แก่ รัสเซีย จีน เวียดนาม ลาว และอินเดีย (ซึ่งได้เข้าร่วมเมื่อธันวาคม 1995) ในการประชุมระดับสูงสุดของอาเซียนซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเทพฯ เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ.1995 ส่งผลให้รัฐสมาชิกทั้งหมดได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาว่าด้วยเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ SEANWFZ (the Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone) ซึ่งมีผลอย่างจริงจังเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ.1997 ในช่วงปลายของทศวรรษนี้ อาเซียนได้ขยายสมาชิกเพิ่มเป็น 10 ประเทศ โดยเวียดนามได้ตอบตกลงตามคำเชิญในปี 1995 เมียนมาร์และลาวในปี 1997 และกัมพูชาในปี 1999 (ดูรูปที่ 1) ในปี 2001 รัฐต่างๆ ที่เป็นสมาชิกของได้ร่วมลงนามในแถลงการณ์ฮานอย (The Hanoi Declaration) ว่าด้วยการลดช่องว่างของระดับการพัฒนาเพื่อให้เกิดบูรณาการทางด้านเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคอย่างใกล้ชิดมากขึ้น ซึ่งในที่ที่สุดได้นำไปสู่ความริเริ่มในการสร้างบูรณาการของอาเซียน (Initiative for ASEAN Integration หรือ IAI)

หนึ่งปีต่อมาอาเซียนได้ลงนามในข้อตกลงการค้าเสรีกับจีน เพื่อให้มีผลอย่างจริงจังในปีค.ศ. 2010 อย่างไรก็ดี ประเด็นเรื่องความมั่นคงยังคงมีความสำคัญอย่างมากสำหรับอาเซียน (Ojendal 2004) แถลงการณ์อาเซียนว่าด้วยปฏิบัติการร่วมในการต่อต้านลัทธิก่อการร้าย (ASEAN Declaration on Joint Action to Counter Terrorism) ซึ่งได้มีการลงนามร่วมกันในปี ค.ศ. 2001 ได้นำไปสู่การทำความตกลง

อาเซียน-จีน (ASEAN-China agreement) ว่าด้วยกรณีพิพาทหมู่เกาะสแปรตลีย์ (Spratly islands) ในปี ค.ศ. 2002 และแถลงการณ์ร่วมอาเซียน-สหรัฐอเมริกา เพื่อความร่วมมือในการต่อสู้กับลัทธิก่อการร้ายสากล (ASEAN-US Joint Declaration for Co-operation to Combat International Terrorism) การประชุมระดับรัฐมนตรีหลายต่อหลายครั้งเกี่ยวกับวิธีการในการ จัดการกับอาชญากรรมข้ามชาติ (transnational crime) และลัทธิก่อการร้ายสากล (international terrorism) ได้ถูกจัดให้มีขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา และอาเซียนได้ทุ่มเทความพยายามอย่างเข้มข้น ในการจัดการกับประเด็นปัญหาข้ามชาติในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนย้ายคนข้ามชาติ หรือปัญหามลภาวะอันเกิดจากการเผาไม้ทำลายป่า

รูปที่ 1: ประเทศต่างๆในกลุ่มสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน (ASEAN)

นอกจากนั้น ยังมีข้อถกเถียงอย่างมากเกี่ยวกับระดับและขอบเขตที่อาเซียนสามารถขยายความร่วมมือและสร้างบูรณาการในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บนเงื่อนไขที่ว่าองค์การนี้ยังคงต้องทำงานอยู่บนหลักการว่าด้วย ‘การไม่แทรกแซง’ (non-interference) และความเป็นสถาบันนิยมแบบอ่อน (soft institutionalism) (เช่น รัฐที่เป็นสมาชิกรัฐใดรัฐหนึ่งไม่สามารถเข้าไปแทรกแซงกิจการต่างๆของอีกรัฐหนึ่งที่เป็นสมาชิกด้วยกัน) (Dosch, 2006) ประเด็นนี้มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับข้อเสนอในช่วงแรกๆในเรื่องคุณค่าที่รัฐ-ชาติเกิดใหม่ทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ความสำคัญ เพื่อใช้ปกป้องคุ้มครองอำนาจอธิปไตยแห่งชาติของแต่ละรัฐ ผลที่ตามมาคือ อาเซียนหลีกเลี่ยงที่จะเดินตาม ‘เส้นทางของอียู’ (the EU route) ในการสถาปนารูปแบบของของสถาบันเหนือชาติ (supranational institutions) (อย่าง

เช่น คณะกรรมาธิการยุโรป (the European Commission)) และกลไกในการตัดสินใจร่วมระหว่างรัฐบาล (intergovernmental decision-making mechanisms) (เช่น คณะมนตรีสหภาพยุโรป (the European Council of Ministers)) ซึ่งมีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการยกระดับของการบูรณาการให้สูงขึ้นและเข้มข้นมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกำหนดยุทธศาสตร์การร่วม สหภาพศุลกากร หรือระบบเงินของสหภาพที่บริหารจัดการโดยธนาคารกลางของภูมิภาค

หากพิจารณาในเชิงทฤษฎี แนวคิดเรื่อง ‘ภูมิภาคนิยมในเชิงสถาบัน’ (institutionalized regionalism) ซึ่งอยู่ในทฤษฎีภูมิภาคนิยมแบบเก่าหรือแบบคลาสสิก (classic regional theory) ได้นำเสนอกรอบการวิเคราะห์ที่น่าสนใจ แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมจนถึงขั้นสามารถนำไปใช้ประเมินความเป็นภูมิภาคนิยมของภูมิภาคอื่นๆ ในโลกที่แตกต่างไปจากยุโรปได้ อย่างไรก็ดีเราก็ไม่สามารถปฏิเสธภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีลักษณะหลายอย่างที่เป็นองค์การแบบทางการและอยู่ภายใต้การขึ้นนำของรัฐ ซึ่งกรณีของอาเซียนนั้น ได้ก่อตัวขึ้นมาในฐานะเป็นองค์การหรือสถาบัน ในระดับภูมิภาคตั้งแต่แรกเริ่ม สู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ AEC (ASEAN Economic Community) ความคิดในการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือ AEC มีรากเหง้ามาจากแผนปฏิบัติการฮานอย หรือ HPA (Hanoi Plan of Action) ในปีค.ศ.1998 จากผลกระทบของวิกฤตด้านการเงิน (financial crisis) ในภูมิภาคเมื่อปีค.ศ.1997/8 HPA ได้ประกาศเจตนารมณ์ที่จะสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกันทางด้านเศรษฐกิจและทางการเงิน (economic and financial co-operation) ระหว่างประเทศสมาชิก รวมตลอดถึงการกระตุ้นเร่งให้เขตการค้าเสรีอาเซียน หรือ AFTA มีความคืบหน้าในทางปฏิบัติ นอกจากนั้น HPA ยังต้องการขยายขอบเขตและยกระดับของความร่วมมือ ทางด้านเศรษฐกิจและการเงินไปยัง ASEAN plus three หรือ APT เมื่อเงื่อนไขของการนำ AFTA ไปใช้เข้ามา คณะทำงานของ APT ได้มองหาขั้นตอนต่อไปของบูรณาการด้านเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (regional economic integration) ข้อเสนอเรื่อง AEC มาจากสิงคโปร์ ในการประชุมระดับสูงสุดของอาเซียนเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.2002 และได้รับการสนับสนุนจากไทยในปี ค.ศ.2003

แผนการจัดตั้ง AEC ได้ถูกนำเสนอขึ้นมาอย่างเป็นทางการในการประชุมระดับสูงสุดของอาเซียนครั้งที่ 9 ซึ่งจัดขึ้นที่บาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ.2003 แผนการนี้ต่อมาได้ถูกกำหนดเอาไว้ในโครงการปฏิบัติการเวียงจันทร์

หรือ VAP (Vientiane Action Programme) ซึ่งเป็นแผนการระยะ 6 ปีซึ่งมีมาก่อนหน้า HPA และมุ่งเน้นให้ AEC บรรลุเป้าหมาย 2 ประการพร้อม ๆ กันในการลดช่องว่างของการพัฒนาภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งสอดคล้องกับคามริเริ่มในการสร้างบูรณาการแห่งอาเซียน หรือ IAI (Initiative for ASEAN Integration)- และการยกระดับบูรณาการทางด้านเศรษฐกิจระดับภูมิภาค เป้าหมายอันหลังได้วางแนวทางไปสู่การสถาปนาตลาดเดียว หรือ ตลาดร่วม เพื่อสนับสนุนการเคลื่อนย้ายอย่างเสรีของอาหาร บริการ ผู้คน และทุนภายในภูมิภาค ความคิดนี้มาจากมุมมองที่ต้องการสถาปนา ‘ภูมิภาคทางด้านเศรษฐกิจของอาเซียนที่มีเสถียรภาพ รุ่งเรือง ใญบุลย์ และมีการแข่งขันอย่างสูง’ บนพื้นฐานของการบรรลุเป้าหมายของ ‘การพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน รวมตลอด ถึงการจัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม-เศรษฐกิจ’ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยิ่งไปกว่านั้น AEC ยังมีเป้าหมายที่จะสถาปนาเศรษฐกิจของอาเซียนให้เป็น ‘ฐานการผลิต’ เพียงแห่งเดียวและทำให้ภูมิภาคนี้เป็น ‘ส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานระดับโลกที่มีพลวัตและมีความแข็งแกร่ง’ ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับความสำคัญของกระบวนการสร้างความเป็นภูมิภาคในระดับจุลภาค (micro-level regionalization processes) เงื่อนไขของการจัดตั้งที่กำหนดไว้ในตอนแรกคือปี ค.ศ.2020 แต่ในการประชุมระดับรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียนเมื่อปี ค.ศ.2006 ได้ร่นระยะเวลาลงเป็นปี ค.ศ.2015

นอกจากนี้ AEC ยังมีเป้าหมายที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับการเดินทาง โครงการเขตการค้าเสรีอาเซียน หรือ AFTA (ซึ่ง หมายถึงการเปิดเสรีด้านการค้า ขีดตกลงอาเซียนเกี่ยวกับกรอบการดำเนินงานสำหรับการบริการ หรือ AFAS (ASEAN Framework Agreement on Services) (ซึ่งหมายถึงการเปิดเสรีด้านการบริการ) และเขตการลงทุนอาเซียน หรือ AIA (ASEAN Investment Area) (ซึ่งหมายถึงการเปิดเสรีด้านการลงทุน) เพื่อให้มีผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยการใช้มาตรการและกลไกใหม่ ๆ เพื่อให้ครอบคลุมในเรื่องต่างๆ ดังกล่าวตามลำดับ กล่าวอย่างกว้าง ๆ AEC เป็นการกำหนดวาระในการบูรณาการระดับภูมิภาคที่มีความเป็นองค์รวมมากขึ้น ซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็คือการเสริมสร้างศักยภาพในการนำเอาความคิดริเริ่มในด้านต่างๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลาย ให้เข้ามาอยู่ภายในกรอบการดำเนินงานที่มีความเป็นเอกภาพมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น AEC ยังเป็น ‘เสาหลักด้านเศรษฐกิจ’ ของประชาคมอาเซียนที่กำลังขยายขอบเขตครอบคลุมมากขึ้น ตามที่ได้มีการกำหนดไว้ในข้อเสนอของการประชุมระดับสูงสุดที่บาหลีเมื่อปี ค.ศ.2003 นั่นก็คือ ประชาคม

ความมั่นคงอาเซียนหรือ ASC (ASEAN Security Community) และประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน หรือ ASCC (ASEAN Socio-Cultural Community) ซึ่ง จะได้รับการจัดตั้งในปี ค.ศ.2020 ด้วยเช่นกัน ดังนั้น AEC จึงปรากฏชัดเจนอยู่ใน โครงการจัดตั้งประชาคมระดับภูมิภาคที่ขยายครอบคลุมมากขึ้น นักทฤษฎี ภูมิภาคนิยมแนวใหม่ (new regionalism theorists) หลายคนเห็นพ้องกันว่า ภูมิภาค นิยมด้านเศรษฐกิจไม่มีทางเดินหน้าไปสู่เป้าหมายได้ในสภานโยบายทางการเมือง สังคมหรือวัฒนธรรม

ประเด็นที่ควรพิจารณาก็คือ การบูรณาการทางด้านเศรษฐกิจระดับภูมิภาคที่ เข้มข้นมากขึ้น ไม่สามารถเดินหน้าไปสู่เป้าหมายได้อย่างง่ายดายในสภาวะแวดล้อม ทางการเมืองและด้านความมั่นคงที่ไร้เสถียรภาพ หรือในสภาวะที่ความผูกพันกัน ทางด้านสังคม-วัฒนธรรมภายในประชาคมระดับภูมิภาคยังอ่อนแอ ด้วยเหตุนี้จึง ได้มีความพยายามที่จะเสนอแนวทางในการทำให้กระบวนการสร้างประชาคมระดับ ภูมิภาคทั้งสามด้านดำเนินไปพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะเมื่อสมาชิกของ ASEAN ต้อง เผชิญหน้ากับการท้าทายใหม่ๆ ในลักษณะข้ามชาติ ตัวอย่างเช่น การจัดการกับ ปัญหามลภาวะข้ามพรมแดน การลักลอบค้ายาเสพติด โรคระบาด และการเคลื่อน ย้ายคน ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทั้งหมดล้วนมีทั้งมิติด้านความมั่นคงด้าน เศรษฐกิจ และ ด้านสังคมวัฒนธรรมอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และเมื่อเป็นเช่นนี้ การ จัดการกับปัญหาเหล่านี้ได้อย่างดีที่สุดจะต้องกระทำในลักษณะขององค์รวม การ พัฒนาระบบการจัดตั้งประชาคมระดับภูมิภาคที่มีความ สมดุลและครอบคลุม หลายมิติจึงมีความสำคัญยิ่ง

แม้ว่ากระบวนการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือ AEC จะมีลักษณะ บางอย่างตามตัวแบบของการจัดตั้งตลาดเดียวของอียู ทว่า AEC ไม่ได้มีความ ปรารถนาที่จะก้าวขึ้นสู่ระดับของการบูรณาการแบบเดียวกับอียู ตัวอย่างเช่น อาเซียน ไม่มีการกำหนดให้มีการตั้งกำแพงภาษีสำหรับสินค้าจากภายนอกภูมิภาคร่วมกัน ระหว่างประเทศสมาชิก ความแตกต่างหลากหลายของระดับการพัฒนาและนโยบาย การค้า ซึ่งนำไปสู่การมีระดับของการกำหนดภาษีที่แตกต่างหลากหลาย ทำให้การ บรรลุเป้าหมายไม่สามารถทำได้ง่ายๆ อย่างไรก็ตามในกรอบการดำเนินงานที่กำหนด ไว้ในแผนการจัดตั้ง AEC นั้น สินค้าและการบริการจากภาคการผลิตและบริการ ต่าง ๆ จำนวน 11 รายการได้รับการกำหนดให้มีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการลด ภาษีสำหรับการเปิดเสรีอย่างเร่งด่วน (fast-track liberalization) ได้แก่ สินค้าเกษตร

การขนส่งทางอากาศ รถยนต์อี-คอมเมิร์ซ อีเล็กทรอนิกส์ ประมง สินค้าด้านสุขภาพ สินค้าที่ทำจากยางพารา สิ่งทอ การท่องเที่ยว และสินค้าที่ทำจากไม้ สินค้าและการบริการเหล่านี้ครอบคลุมภาษีมากถึง 4,000 ประเภท หรือประมาณ 40% ของภาษีการค้าทั้งหมดของ ASEAN

ยิ่งไปกว่านั้น เป้าหมายต่าง ๆ ที่ได้มีการเตรียมการเอาไว้ในตอนแรก ได้ถูกกำหนดขึ้นมาให้ครอบคลุม ‘มาตรการต่างๆ ในการร่วมมือกันในลักษณะของการตัดข้ามภาคการผลิตต่างๆ และมีลักษณะของการบูรณาการอย่างกว้างขวาง’³ นอกจากนี้ ยังมีความเห็นพ้องต้องกันในตอนแรกว่า แนวทาง ‘ASEAN minus x’ จะต้องถูกนำไปใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดตั้ง AEC หมายความว่า ขณะที่ประเทศสมาชิกทั้งหมดต้องกำหนดเป้าหมายเฉพาะร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แต่สมาชิกบางประเทศอาจจะได้รับอนุญาตให้ยืดเวลาในการดำเนินการตามเป้าหมายดังกล่าวออกไปได้ เพื่อให้สอดคล้องกับความไม่เท่าเทียมกันในระดับของการพัฒนาภายใน ASEAN อย่างไรก็ดี จากกรณีศึกษาในรายละเอียดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจระหว่างสิงคโปร์และไทย หรือ STEER (Singapore–Thailand Enhanced Economic Relationship)⁴ พบว่าประเทศสมาชิกของ ASEAN ทั้งสองประเทศนี้ได้พยายามผลักดันให้มีการยอมรับแนวทางในการบูรณาการที่แตกต่างออกไป (หมายถึงแนวทาง ‘2 plus x’) สิงคโปร์สนับสนุนการยกระดับความเข้มข้นในการบูรณาการอาเซียนโดยผลักดัน AFTA และ AEC ตั้งแต่แรกเริ่ม แรงจูงใจของสิงคโปร์ในการสนับสนุนดังกล่าวมาจากตำแหน่งแห่งที่ของตนภายในเศรษฐกิจของภูมิภาค เนื่องจากเป็นศูนย์กลางของตลาดสินค้าแห่งแรกและใหญ่ที่สุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อีกทั้งยังเป็นแหล่งการลงทุนโดยตรงของต่างชาติถึงประมาณครึ่งหนึ่งของภูมิภาค (Dent 2001) ไม่มีเศรษฐกิจของชาติใดในอาเซียนที่สามารถบูรณาการกับเศรษฐกิจทั้งในระดับภูมิภาคและในระดับโลกได้เท่ากับสิงคโปร์ และนี่เองที่เป็นเหตุผลที่ ‘นคร-รัฐ’ นี้ได้นำเอาผลประโยชน์ของ

³ มาตรการดังกล่าวครอบคลุมถึงการกำหนดมาตรฐานของภาษีและกระบวนการต่าง ๆ ด้านศุลกากร รวมถึงลดถึงการปรับกฎระเบียบด้านเทคนิค ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกันทั่วภูมิภาคให้ได้ภายในปี 2004 การยกเลิกการกีดกันที่ไม่ใช่ทางด้านภาษีศุลกากร (non-tariff barriers / NTBs) ภายในปี 2005 การควบคุมปริมาณเงินลงทุนจะต้องถูกยกเลิก กฎหมายคุ้มครองด้านสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจะต้องได้รับการยกระดับความเข้มงวดอย่างจริงจัง โดยครอบคลุมความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านสิทธิ/สิทธิบัตรซึ่งจะมีผลในปี 2004 การเดินทางทั่วภูมิภาคของประชาชนของชาติต่าง ๆ ที่เป็น สมาชิกอาเซียน โดยไม่ต้องมีวีซ่าในปี 2005 การปรับมาตรฐานสำหรับการบริการด้านอาชีพเพื่อให้สามารถเคลื่อนย้ายแรงงานประเภทวิชาชีพ และแรงงานที่มีทักษะได้อย่างเสรีภายในภูมิภาคอาเซียน การเร่งระยะเวลาเพื่อให้ผลในทางปฏิบัติสำหรับการให้การรับรองร่วมกันในภาคการผลิตที่มีความเร่งด่วน 5 ภาค ซึ่งได้แก่อุปกรณ์ ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ เครื่องสำอาง ยา อุปกรณ์สื่อสาร และอาหารแปรรูป

ตนไปกำหนดไว้ในวาระด้านเศรษฐกิจของอาเซียน และนี่คือเหตุผลทางการเมืองของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตรที่จะยกระดับประเทศไทยให้เป็นชาติผู้นำของอาเซียน กล่าวคือ ที่ผ่านมามีทั้งไทยและสิงคโปร์ต่างไม่พอใจต่อความก้าวหน้าของอาเซียน ซึ่ง AFTA และกลไกอื่น ๆ ในการขับเคลื่อนการบูรณาการของอาเซียน เช่น AIA (เขตการลงทุนอาเซียน - ASEAN Investment Area) แนวทางของสิงคโปร์และไทย ในการกำหนดนโยบายการค้าและบูรณาการด้านเศรษฐกิจมีความสอดคล้องกัน ในส่วนที่เกี่ยวกับการทำข้อตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคีกับประเทศอื่น ๆ นอกอาเซียน ปัจจัยเหล่านี้ช่วยหล่อหลอมให้ทั้งสองประเทศนี้มีจุดยืนร่วมกันและมีวิสัยทัศน์ไม่ต่างกันเกี่ยวกับบูรณาการด้านเศรษฐกิจในอนาคตของอาเซียน อันนำไปสู่การกำหนด STEER ซึ่งได้ประกาศออกมาเมื่อกุมภาพันธ์ 2002 และจัดการประชุมสุดยอดเมื่อสิงหาคม 2003 (ดูเชิงอรรถที่ 2) ในการประชุมครั้งแรกนี้ทั้งสองประเทศได้แถลงเจตนารมณ์ของหลักการ ‘หนึ่งเศรษฐกิจ สองประเทศ’ (‘one economy, two countries’ approach) การสร้างความเข้มแข็งให้กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจแบบทวิภาคี การเปิดเสรี และบูรณาการในด้านต่าง ๆ ได้แก่ อุตสาหกรรมรถยนต์ อิเล็กทรอนิกส์ สินค้าเกษตรแปรรูป การขนส่งทางอากาศ การสนับสนุนการค้าและการลงทุน การดูแลด้านสุขภาพ การท่องเที่ยว โลจิสติกส์ด้านการขนส่ง การบริการด้านการเงิน เทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสารและด้านธุรกิจ ธุรกิจขนาดเล็ก และข้อตกลงต่าง ๆ ที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับร่วมกัน กรอบการทำงานของ STEER เป็นข้อตกลงทางด้านเศรษฐกิจแบบทวิภาคีระหว่างเฉพาะสองรัฐที่เป็นสมาชิกของอาเซียน ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามยกระดับบูรณาการเพื่อให้ชาติสมาชิกทั้งหมดของอาเซียนยอมรับ ทั้งสิงคโปร์และไทยได้ร่วมกันผลักดันความริเริ่มในการจัดตั้ง AEC ให้เร็วขึ้นจากกำหนดเดิมในปี 2020 เป็น 2012 หรือ 2015 ยิ่งไปกว่านั้น ภาคการผลิตและบริการซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการบูรณาการและการเปิดเสรีแบบทวิภาคีระหว่างสิงคโปร์กับไทยได้กลายเป็นพื้นฐานของภาคการผลิตและการบริการจำนวน 11 รายการของ AEC ที่ถูกกำหนดให้มีความเร่งด่วนอันดับแรกสำหรับการเปิดเสรีอย่าง

⁴ กรอบดำเนินงานที่มีชื่อเรียกย่อ ๆ ว่า STEER (The Singapore-Thailand Enhanced Economic Relationship) พัฒนารับมาจากกรอบระดับความเข้มแข็งในการหุ้นส่วนร่วมกันระหว่างสิงคโปร์กับไทย หรือ STEP (The Singapore-Thailand Enhanced Partnership) ซึ่งเริ่มต้นเมื่อปี 1997 โดยมีเป้าหมายที่จะสถาปนา ‘วิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสำหรับการเป็นภาคีร่วมทางยุทธศาสตร์ในระยะยาวของทั้งสองประเทศ’ (http://www.mfa.gov.sg/sections/fp/sea_thailand.htm) กรอบการดำเนินงานของ STEP ระบุให้มีการขยายความร่วมมือ 4 ด้าน ได้แก่ 1) การขยายความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ 2) ความสัมพันธ์ด้านกลาโหม 3) ความร่วมมือกันระหว่างประชาชน และ 4) โครงการแลกเปลี่ยนการบริการด้านพลเรือน (the Civil Service Exchange Programme / CSEP) จะเห็นว่า STEER เกิดขึ้นจากเสาหลักอันแรก

เร่งด่วน (fast-track liberalization) กรอบข้อตกลงแบบทวิภาคียังมีเป้าหมายเพื่อเป็นตัวแบบให้แก่ชาติสมาชิกอื่นๆ ของอาเซียนซึ่งได้ถูกกำหนดให้เป็นแนวทางเพื่อวางพื้นฐานไปสู่บูรณาการด้านเศรษฐกิจ แนวทางนี้ได้ถูกเรียกชื่อโดยเฉพาะว่าหลักการ ‘2 plus x’ โดยสิงคโปร์และไทยเป็นแกนนำในการบูรณาการของอาเซียนทั้งสองประเทศจะเป็นผู้รุกรายทางไปสู่บูรณาการแบบทวิภาคี และสมาชิกชาติอื่นๆ จะได้รับโอกาสให้เข้าร่วมเมื่อมีความพร้อม นาย George Yeo รัฐมนตรีกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมของสิงคโปร์ได้ตอกย้ำหลักการ ‘2 plus x’ ว่า: ‘การเข้าร่วมกับชาติที่ก้าวหน้าดีกว่าที่จะถูกจุดให้ถอยหลังโดย ชาติที่ยังล่าช้า’ ในขณะที่แนวทาง ‘ASEAN minus x’ วางอยู่บนหลักการของการมีฉันทามติของกลุ่ม เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกที่ยังไม่เข้มแข็งได้เข้าร่วมในกระบวนการบูรณาการ ขณะที่แนวทาง ‘2 plus x’ เปิดโอกาสให้สองประเทศที่เข้มแข็งกว่าหรือสมาชิกบางชาติของกลุ่มได้ก้าวไปอยู่หัวขบวน เพื่อปกป้องแนวทาง ‘2 plus x’ ทั้งสิงคโปร์และไทยได้ยืนยันว่า บูรณาการของอาเซียนไม่ควรถูกจุดรั้งด้วย ‘ปัญหาการเคลื่อนตัวไปข้างหน้าพร้อมกันทั้งกลุ่ม’ (the convoy problem) อย่างไรก็ดี แนวทาง ‘2 plus x’ ของ STEER ถูกต่อต้านจากสมาชิกชาติอื่นๆ จนอาจนำไปสู่ความแตกแยกในอาเซียนด้วยการสร้างลำดับขั้นสูงต่ำขึ้นมาระหว่างชาติสมาชิกแรกเริ่ม 6 ชาติหรือ ASEAN-6 และกลุ่มประเทศที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกทีหลัง หรือ CLMV (Cambodia, Laos, Myanmar, Vietnam) (ชาติที่ต่อต้านแนวทางนี้อย่างชัดเจนมากที่สุดคือมาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน) ในที่สุดรัฐสมาชิกอื่นๆ มีท่าทีเฉยเมยต่อแนวทาง ‘2 plus x’ ที่ถูกผลักดันผ่าน STEER ยิ่งไปกว่านั้น ความแตกร้างในมิตรภาพระหว่างสิงคโปร์กับไทยในเรื่องการบูรณาการอาเซียน รวมทั้งเรื่องอื่นๆ ได้เริ่มปรากฏให้เห็นในปี 2005-06 เริ่มต้นจากความไม่จริงใจในการดำเนินงานของ STEER การประชุมสุดยอดครั้งที่สองของ STEER ได้ถูกเลื่อนออกไปจนถึงธันวาคม 2005 ซึ่งไม่มีอะไรใหม่จากเดิม หลายคนยังเชื่อว่า STEER วางอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้นำการเมืองของสองประเทศนี้ แต่เมื่อความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่ในสภาวะตึงเครียดเป็นครั้งแรกอันเป็นผลมาจากการดำเนินกิจการของ Shin Corporation ซึ่งเป็นบริษัทที่ดำเนินธุรกิจด้านสื่อสารโทรคมนาคมที่ใหญ่ที่สุดของไทยที่ก่อตั้งโดยทักษิณ ชินวัตร (ถือหุ้นถึง 49.6%) ในเดือนมกราคม 2006 แต่ Shin Corporation ถูกขายโดยไม่เสียภาษีให้กับ Temasek Holdings (ที่รัฐบาลสิงคโปร์ถือหุ้นใหญ่และดำเนินการโดยนาง Ho Ching ภรรยาของนายลี เซียน หลง นายกรัฐมนตรีสิงคโปร์) ด้วยมูลค่าถึง 1.9 พันล้านยูเอสดอลลาร์

การประท้วงในประเทศไทยที่มีต่อรัฐบาลทักษิณเกี่ยวกับการขายสินทรัพย์ที่มีความสำคัญต่อ ยุทธศาสตร์ของชาติ ได้กลายเป็นแรงบีบอย่างมากต่อความสัมพันธ์แบบทวิภาคีของทั้งสองประเทศ ยิ่งไปกว่านั้น เรื่องนี้ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งของการรัฐประหารในเดือนกันยายน 2006 เพื่อขับไล่ทักษิณ ชินวัตร ออกจากตำแหน่ง ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศเลวร้ายลงไปอีกเมื่อรัฐบาลชุดใหม่ภายใต้การนำของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้กล่าวหาเจ้าหน้าที่รัฐบาลของสิงคโปร์ว่า ดักฟังการประชุมคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลไทยโดยผ่านช่องทางการเป็นเจ้าของ Shin Corporation ในช่วงนี้ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจจะหว่างสิงคโปร์กับไทยได้เปลี่ยนมาเป็นการแข่งขันอย่างรุนแรงจนเกิดความตึงเครียดระดับสูง เช่น โครงการท่าอากาศยานแห่งใหม่ของไทยถูกมองว่าเป็นการทำลายท่าอากาศยาน Changi ของสิงคโปร์ในฐานะศูนย์กลางการขนส่งทางอากาศหลักของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ โครงการชุดคลองคอคอดกระของประเทศไทยซึ่งตัดผ่านคาบสมุทรมมาเลเซียและย่นระยะการเดินทางโดยไม่ต้องผ่านช่องแคบมะละกา ถ้าหากดำเนินการสำเร็จเมื่อไร จะเป็นลดทอนความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ของประเทศสิงคโปร์ในฐานะท่าเรือ และศูนย์กลาง การค้าขนาดใหญ่ที่สุดของภูมิภาคนี้

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ STEER แสดงว่าแรงบีบคั้นสามารถเกิดขึ้นได้ภายในกลุ่มภูมิภาคที่บูรณาการแบบ ‘multi-speech’ คือประเทศใดมีความพร้อมก็จะเดินหน้าไปก่อน เนื่องจากความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาปรากฏชัดเจนระหว่างประเทศสมาชิกดังเช่นในกรณีของอาเซียน ประเทศที่มีระดับการพัฒนาน้อย คือกลุ่ม CLMV ได้รับอนุญาตให้ยืดเวลาออกไปเพื่อปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขของ AFTA และ AIA เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องของความสามารถในการปฏิบัติตามข้อตกลง (เช่น ข้อจำกัดด้านอุตสาหกรรม ด้านเทคโนโลยี และด้านสถาบัน) ในแง่นี้ STEER อาจนำไปสู่การแบ่งชั้นทางด้านการเมือง-เศรษฐกิจขึ้นระหว่างประเทศสมาชิกอันเป็นผลจากศักยภาพในการเข้าร่วมกระบวนการบูรณาการ และนำไปสู่การบั่นทอนความเป็นเอกภาพของการสร้างประชาคมระดับภูมิภาคในที่สุด (ดูเชิงอรรถที่ 4)

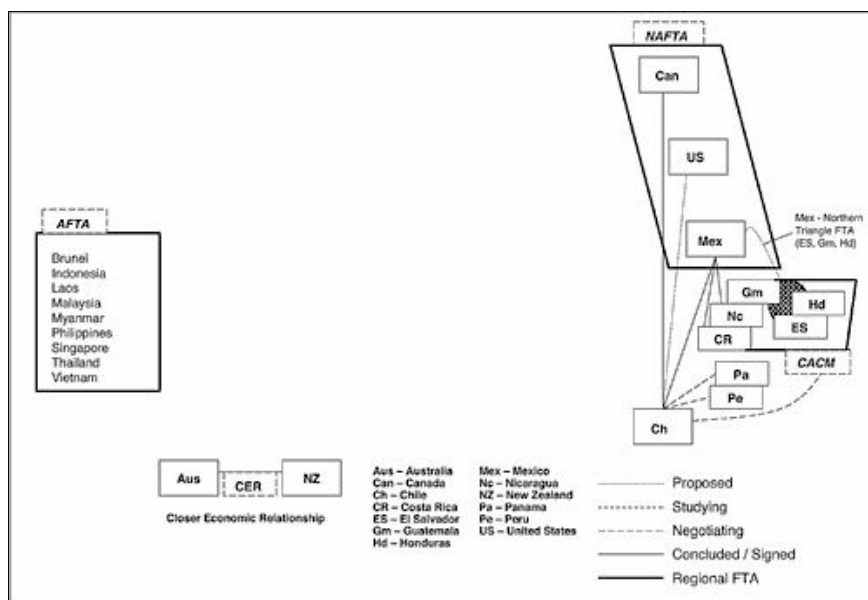
อาเซียนและภูมิภาคนิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ภูมิภาคนิคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เข้าไปเป็นส่วนสำคัญมากขึ้นภายในบริบทการพัฒนาของภูมิภาคนิคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตั้งเป็นข้อสังเกตว่าการประชุมระดับภูมิภาคอาเซียน (ARF) ซึ่งได้เริ่มต้นมา

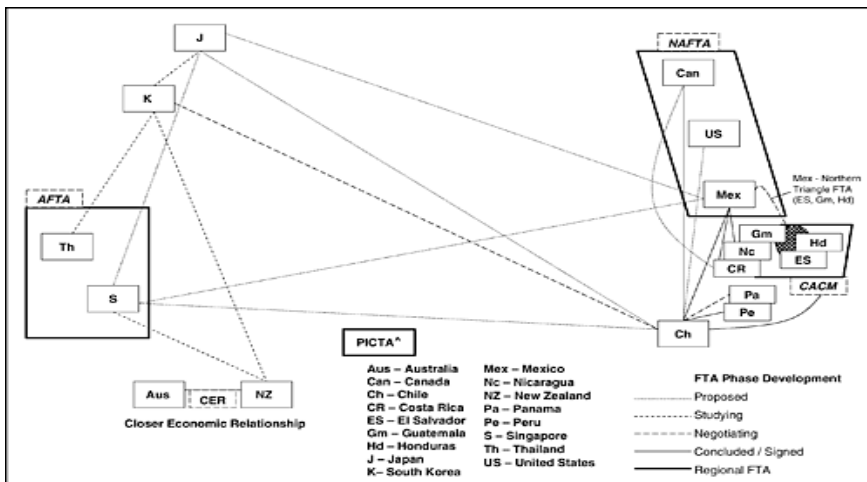
ตั้งแต่เมื่อกลางคริสต์ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมานั้น ได้ปรับขยายกลไกการเจรจาตกลงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ครอบคลุมไปถึงประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือและประเทศหุ้นส่วนในการเจรจาที่อยู่ภายนอกภูมิภาคในช่วงเวลานั้น การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทางเศรษฐกิจและสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือได้ยกระดับความเข้มแข็งมากขึ้น ในลักษณะของการพึ่งพาซึ่งกันและกันในระดับภูมิภาคที่เข้มข้นมากขึ้นภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด อันที่จริงผลกระทบของวิกฤตด้านการเงินของภูมิภาคในปี 1997/8 ได้แสดงให้เห็นว่า ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น ในการแสวงหาทางร่วมกันของประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงเพื่อหาทางรับมือกับวิกฤตดังกล่าว การขยายขอบเขตและการเพิ่มจำนวนของข้อตกลงระหว่างประเทศรูปแบบใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นตามมา โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้การบริหารจัดการการพึ่งพาซึ่งกัน โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างดียิ่งขึ้นจากการเริ่มต้นด้วยแผนปฏิบัติการฮานอย (the Hanoi Plan of Action – HPA) เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ.1998 อาเซียนได้ยอมรับอย่างเป็นทางการมากขึ้นว่า อนาคตทางด้านเศรษฐกิจของตนมีความเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออกจากอนาคตทางเศรษฐกิจของประเทศภาคีร่วมในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ ภายในกรอบการดำเนินงานของ APT หรือ ASEAN Plus Three ที่ได้ปรากฏให้เห็นแล้ว กล่าวได้ว่าบูรณาการทางด้านเศรษฐกิจของภูมิภาคอาเซียนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการภูมิภาคนิยมของเอเชียตะวันออกเฉียง

พัฒนาการที่สำคัญประการที่สองเป็นเรื่องของการเพิ่มจำนวนของข้อตกลงการค้าเสรีหรือ FTAs ซึ่งประเทศสมาชิกของอาเซียนได้ลงนามกับประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือและเอเชีย-แปซิฟิก (Dent, 2005; 2006a; 2006b) ระดับและขอบเขตของการที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายที่กำลังขยายตัวของข้อตกลงการค้าเสรีเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific FTAs) ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.2007 ประเทศญี่ปุ่นได้ลงนามใน ข้อตกลงแบบทวิภาคีเต็มรูปแบบกับสิงคโปร์ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย ในช่วงใกล้ๆ กันเกาหลีใต้ได้ลงนามในข้อตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคีกับสิงคโปร์ในปี ค.ศ.2004 ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเจรจาข้อตกลงอาเซียน-เกาหลี ในขณะที่ข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีนเป็นข้อตกลงที่ถือว่ามีความสำคัญมากที่สุดในบรรดาข้อตกลงทั้งหมด

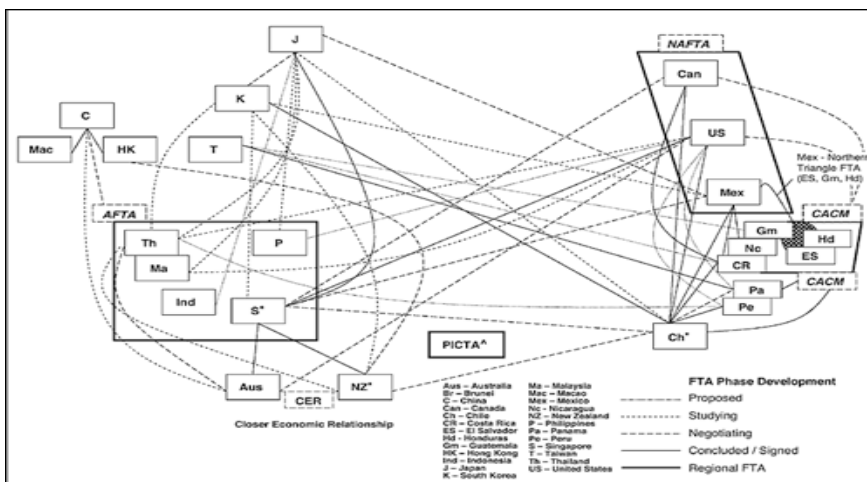
ได้มีการลงนามร่วมกันเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2002 และมีผลในทางปฏิบัติจริงในปี 2010 และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของ ‘กรอบการกำหนดข้อตกลง’ (‘Framework Agreement’) ในระดับที่กว้างขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างเสริมความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมากขึ้นระหว่างประเทศจีนและอาเซียน

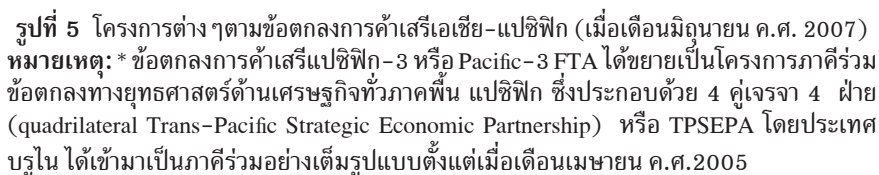
รูปที่ 2 โครงการต่างๆตามข้อตกลงการค้าเสรีเอเชีย-แปซิฟิก (ก่อนปีค.ศ. 1998)

รูปที่ 3 โครงการต่างๆตามข้อตกลงการค้าเสรีเอเชีย-แปซิฟิก (เมื่อปลายปี ค.ศ.1998)
หมายเหตุ: * ข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศหมู่เกาะแปซิฟิก หรือ PICTA (Pacific Island Countries Trade Agreement) มีประเทศแถบหมู่เกาะแปซิฟิกที่เข้าร่วมจำนวน 14 ประเทศ

รูปที่ 4 โครงการต่างๆตามข้อตกลงการค้าเสรีเอเชีย-แปซิฟิก (เมื่อปลายปี ค.ศ.2003)
หมายเหตุ: * ในเวลาต่อมาคู่เจรจาข้อตกลงการค้าเสรีแปซิฟิก-3 (Pacific-3 FTA) ได้ขยายเป็นภาคีร่วมข้อตกลงทางยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจทั่ว ภาควินแปซิฟิกซึ่งประกอบด้วย 4 คู่เจรจา 4 ฝ่าย (quadrilateral Trans-Pacific Strategic Economic Partnership) หรือ TPSEPA ในปี ค.ศ.2005

ในช่วงเวลาเดียวกัน ประเทศญี่ปุ่นและประเทศเกาหลีใต้ได้ริเริ่มการเจรจาข้อตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคีเมื่อธันวาคม 2003 แม้ว่าความริเริ่มดังกล่าวจะไม่สามารถเดินหน้าได้ต่อไปเมื่อเดือนมีนาคม 2005 ในปี 2006 ประเทศจีนและเกาหลีใต้ได้เริ่มลงมือทำการศึกษาความเป็นไปได้ (feasibility studies) สำหรับการดำเนินโครงการข้อตกลงการค้าแบบทวิภาคีของทั้งสองประเทศ สมาชิกอาเซียนบางประเทศ (สิงคโปร์ มาเลเซีย และไทย) ได้เข้าร่วมโครงการข้อตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคีกับประเทศต่างๆ ในเอเชียใต้ (อินเดีย ปากีสถาน และศรีลังกา) ประเด็นที่ว่าข้อตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคีที่เกิดขึ้นมาจำนวนมากอย่างรวดเร็วจะนำไปสู่การสถาปนาการตกลงทางการค้าที่มีความเป็นเอกภาพของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือไม่นั้น ได้กลายเป็นเรื่องที่มีการนำมาถกเถียงกันอย่างมากในการศึกษาภูมิภาคนิยมในขณะนี้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าประหลาดก็คือ อาเซียนได้เข้าไปเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการภูมิภาคนิยมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยกระบวนการข้อตกลงการค้าเสรี

(FTAs) กรอบการดำเนินงานอาเซียน+3 (APT) และการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (EAS) ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การสถาปนาประชาคมเอเชียตะวันออก (East Asian Community)

บทสรุป

ประวัติศาสตร์อันยาวนานของการเปิดรับโลกภายนอกได้ทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่อยู่ภายใต้กระบวนการสากลานวัตกรรม (internationalized region) และเป็นภูมิภาคที่มีประสบการณ์ของการคบหาสมาคมกับชาติมหาอำนาจทั้งหลาย การจัดตั้งอาเซียนขึ้นมาในปี ค.ศ.1967 ถือเป็นองค์การระดับภูมิภาคที่มีประวัติความเป็นมายาวนานที่สุดในภูมิภาคเอเชียและเป็นพัฒนาการที่สำคัญโดยองค์การนี้เป็นผู้กำหนดแนวทางในการบริหารจัดการกิจการต่างๆ ที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกันของชาติสมาชิก เมื่อสถานการณ์ด้านภูมิการเมืองเปลี่ยนแปลงไป บทบาทและวาระของอาเซียนก็จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยการปรับเปลี่ยนจุดเน้นจากเดิมที่ให้ความสำคัญอย่างเปิดเผยต่อเรื่องการเมือง-ความมั่นคง ไปสู่การให้ความสำคัญกับเรื่องต่างๆ ของภูมิภาคที่ครอบคลุมกว้างขวางมากขึ้น การเสนอโครงการจัดตั้ง AFTA ในต้นคริสต์ทศวรรษ 1990 เป็นสัญญาณให้เห็นถึงความพยายามในการกำหนดวาระเร่งด่วนอันใหม่ เพื่อสนับสนุนความร่วมมือและบูรณาการระดับภูมิภาคขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ตลอดช่วงคริสต์ทศวรรษ 1990-2000 โครงการระดับภูมิภาคหลายต่อหลายโครงการได้ ถูกนำเสนอขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับ AFTA อาทิ เขตการลงทุนอาเซียน (AIS) ความร่วมมือด้าน อุตสาหกรรมอาเซียน (AICO) ข้อตกลงอาเซียนว่าด้วยกรอบการดำเนินงานของสำหรับการบริการ (AFAS) และความริเริ่มในการสร้างบูรณาการแห่งอาเซียน (IAI) ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นการวางรากฐานให้กับขั้นตอนต่อไปในการบูรณาการด้านเศรษฐกิจระดับภูมิภาค ซึ่งหมายถึงการเตรียมการจัดตั้งตลาดร่วมขึ้นมาภายใต้โครงการ AEC สิ่งที่ต้องการเน้นย้ำในที่นี้ก็คือ ความก้าวหน้าของภูมิภาคนิยมด้านเศรษฐกิจ (economic regionalism) จำเป็นต้องถูกจัดวางให้อยู่ในความพยายามและเป้าหมายที่กว้างขวางครอบคลุมมากขึ้นของการจัดตั้งประชาคมระดับภูมิภาค อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาด้วยเช่นกันก็คือ ปัญหาต่างๆ ที่ได้

เกิดขึ้นในอดีตกำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันและจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งบรรดาประเทศสมาชิกของ ASEAN เฝ้าริ่วมกันในการพยายามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายกล่าว รวมตลอดถึงความเหลื่อมล้ำของระดับการพัฒนาซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในฐานะที่เป็นปมปัญหาทั้งที่ปรากฏในตำราและในความเป็นจริง ทั้ง ๆ ที่มีอุปสรรคใหญ่จำนวนมากในการเดินทางไปสู่เป้าหมายของการสร้างความเป็นปึกแผ่นขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทว่าภูมิภาคนี้ก็มีส่วนสำคัญอย่างมีอาจปฏิเสธได้ในการยกระดับความเป็นภูมิภาคให้เกิดขึ้นกับเอเชียตะวันออกเฉียง

ข้อพิจารณาในทางทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ (international political economy / IPE) นักทฤษฎีแนว realism (เชษฐา, 2555ข) ได้ตั้งข้อสังเกตอย่างน่าสนใจว่าหลายต่อหลายครั้งที่เดียวที่การแข่งขันด้านผลประโยชน์ของชาติได้ทำลายความพยายามที่จะสร้างประชาคมระดับภูมิภาคของอาเซียน ดังตัวอย่างกรณีฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ล้วนพยายามปกป้องบางภาคส่วนของอุตสาหกรรมภายในประเทศจากการเปิดเสรีทางการค้าในช่วงวิกฤตการเงินปี 1997/8 อันที่จริงนักทฤษฎีแนว realism ชี้ให้เห็นถึงความตึงเครียดหลายครั้งของข้อตกลงแบบทวิภาคีในบรรดาประเทศ สมาชิกของอาเซียน ได้แก่ ข้อพิพาทเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เงื่อนไขของการส่งน้ำจืดของมาเลเซียให้แก่สิงคโปร์ การที่อินโดนีเซียห้ามการส่งออกทรายไปยังสิงคโปร์ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสิงคโปร์ในกรณี Shin Corps และ Temesek Holdings (ดูเชิงอรรถที่ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างมาเลเซียกับอินโดนีเซียเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายคนอย่างผิดกฎหมาย ผลภาวะที่เกิดจากฝุ่นควันไฟป่าในอินโดนีเซีย และความสัมพันธ์ที่มีกับมาเลเซีย สิงคโปร์ และประเทศอื่นๆ ที่เป็นสมาชิกของอาเซียน กรณีการอ้างสิทธิเหนือหมู่เกาะสแปรตลีย์ในทะเลจีนใต้ของฟิลิปปินส์ มาเลเซีย เวียดนาม และบรูไน

นักทฤษฎีแนว realism ยังชี้ให้เห็นว่า การสร้างแนวร่วมทวิภาคีอย่างเช่นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ สิงคโปร์และประเทศไทย หรือ STEER (the Singapore-Thailand Enhanced Economic Relationship) ในความเป็นจริงนั้นเกิดจากเป้าหมายของการแข่งขันทางอำนาจ เป้าหมายดังกล่าวในที่สุดแล้วจะนำไปสู่การแข่งขันกันเพื่อเสริมสร้างสถานะทางเศรษฐกิจที่ได้เปรียบของทั้งสองประเทศที่มีอยู่แล้วภายในภูมิภาคอาเซียน รวมตลอดถึงการเร่งเวลาในการบูรณาการของภูมิภาคเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของชาติตน ดังที่ผู้เขียนได้เคยตั้งข้อสังเกตว่า (เชษฐา, 2555ข) ทฤษฎีแนว realism

ยืนยันว่าการสร้างแนวร่วมระหว่างรัฐ (interstate coalitions) จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความสอดคล้องต้องกันของผลประโยชน์แห่งชาติหรือผลประโยชน์ ทางการเมืองระหว่างรัฐที่เป็นหุ้นส่วนร่วมกัน แนวร่วมแบบทวิภาคีตามข้อตกลง STEER ในที่สุดก็ลงเอยด้วยความแตกแยกทันทีที่มีการขัดกันด้านผลประโยชน์ ในทำนองเดียวกันเขตการค้าเสรีอาเซียน หรือ AFTA ได้ถูกสร้างขึ้นมาส่วหนึ่งก็เพื่อช่วยเพิ่มความสามารถของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการแข่งขันกับประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ (เช่น ยุโรปตะวันออกและลาตินอเมริกา) ในตลาดโลก รวมตลอดถึงช่วยสร้างเสริมสถานะในการต่อรองร่วมกันของอาเซียนในการเจรจาตกลงทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศและตอบโต้กับการคุกคามทางด้านเศรษฐกิจของจีนที่เริ่มมีอำนาจในเศรษฐกิจโลก สิ่งที่รับรู้กันโดยทั่วไปก็คือ ความให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกของความเป็นรัฐ-ชาติในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้น ได้ปรากฏให้เห็นจากหลักการที่สำคัญที่สุดในเรื่อง ‘การไม่แทรกแซงกัน’ (non-interference) ในส่วนที่เกี่ยวกับกิจการภายในของบรรดารัฐสมาชิกซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการยกระดับไปสู่ความร่วมมือและบูรณาการระดับภูมิภาคที่เข้มข้นขึ้นในอนาคต นอกจากนั้นปัญหาของอาเซียนยังเกิดจากการขยายจำนวนประเทศสมาชิก (enlargement) อันมีผลทำให้หลายต่อหลายครั้งที่ต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการไกล่เกลี่ยผลประโยชน์ของชาติสมาชิกที่ต่างมุ่งแข่งขันกันเองภายในกลุ่ม ขณะเดียวกันทฤษฎี neo-realism สำนักอังกฤษ (the English School strand of neo-realist theory) (เชษฐา, 2555ข) ที่ให้ความสนใจในประเด็นเรื่องการรวมกลุ่มของรัฐ-ชาติทั้งในระดับโลกและในระดับภูมิภาคก็ยอมรับว่าอาเซียนมีความปรารถนาที่จะจัดตั้งประชาคมของชาติในระดับภูมิภาคที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นยิ่งขึ้น (เช่น การดำเนินการตามโครงการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ประชาคมความมั่นคงอาเซียน (ASC) และประชาคม สังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC) ขณะเดียวกันแต่ละรัฐ-ชาติที่เป็นสมาชิกก็ยังคงยึดมั่นในหลักการเรื่องสิทธิในอำนาจอธิปไตยของชาติของตน (Narine, 2006)

ในทางตรงข้าม นักคิดแนว neo-liberalism (เชษฐา, 2555ข) ให้ความสำคัญอย่างมากกับทั้งความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาคของอาเซียน และพัฒนาการของการกำหนดวาระของภูมิภาคที่มีลักษณะของความเป้นพหุภาคี

ขึ้น ซึ่งเป็นการขยายความคิดของทฤษฎี neo-realism ที่ให้ความสนใจแต่เรื่องของการเมือง-ความมั่นคงเท่านั้น นักทฤษฎีแนว neo-liberalism ที่ให้ความสำคัญกับสถาบัน (neo-liberal institutionalism) ได้ชี้ให้เห็นโดยเฉพาะว่าประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความตระหนักมากขึ้นในความสำคัญของการยกระดับการพึ่งพาซึ่งกันและกันที่ได้พัฒนาขึ้นมาระหว่างประเทศเหล่านี้ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมานำไปสู่ความจำเป็นที่จะต้องให้ความร่วมมือกันมากขึ้น (Dosch, 2006) ยิ่งไปกว่านั้น การพึ่งพาซึ่งกันและกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้รับการพิจารณาว่าควรจะต้องขยายให้ครอบคลุมทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง และนั่นก็หมายความว่า อาเซียนจำเป็นต้องทำงานอย่างใกล้ชิดมากขึ้นกับอีก ‘สามมิตรประเทศ’ (‘Plus Three’) (ญี่ปุ่น จีน เกาหลีใต้) รวมตลอด ถึงประเทศอื่นๆ นอกภูมิภาคที่เข้ามาเป็นหุ้นส่วน อย่างเช่น อินเดีย ปากีสถาน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป (EU) การขยายขอบเขตของวาระของอาเซียนให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะตั้งแต่เมื่อต้นคริสต์ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมานั้น เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงบทบาทที่เข้มแข็งมากขึ้นของตัวแสดงต่างๆ ที่ไม่ใช่รัฐในกิจการด้านต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในขณะนี้ ตัวอย่างเช่น บรรดาสมาคมธุรกิจและบริษัทขนาดใหญ่ในภูมิภาคได้กลายเป็นผู้ให้การสนับสนุนที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการบูรณาการด้านเศรษฐกิจและโครงการต่างๆ ที่เป็นการร่วมมือกันในระดับภูมิภาคของอาเซียน เช่น AFTA (Nesadurai, 2003) บรรดาองค์กรภาคเอกชนยังได้เข้าไปมีบทบาทและมีอิทธิพลในกิจการต่างๆ ของ อาเซียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงซึ่งเกิดขึ้นกับการพึ่งพากันข้ามชาติ เช่น มลภาวะที่เกิดจากฝุ่นควันและการเคลื่อนย้ายคนข้ามชาติ ในสถานการณ์เช่นนี้ ตัวแสดงต่างๆ ที่ไม่ใช่รัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดมาตรการและแนวทางในการสร้างความร่วมมือกันในระดับภูมิภาค นอกจากนี้นักทฤษฎีแนว neo-liberalism ยังตั้งข้อสังเกตอีกด้วยว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลายเป็นภูมิภาคที่เกิดกว้างมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการดำเนินงานตามโครงการจำนวนมากของอาเซียน (เช่น เขต AFTA) ข้อตกลงเรื่องกรอบการให้บริการอาเซียน (AFAS)) และการดำเนินในด้านอื่นๆ อีกมากมาย (เช่น การทำข้อตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคี (bilateral FTAs) กับหุ้นส่วนทางการค้านอกภูมิภาค) รวมตลอดถึงการเป็นภูมิภาคที่ถูกบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง และเศรษฐกิจโลกมากขึ้น

ในส่วนของทฤษฎี social constructivism (เชษฐา, 2555ค) นักทฤษฎีแนวนี้ ยอมรับว่า การค่อย ๆ ขยายวาระของการร่วมมือระดับภูมิภาคของอาเซียนให้ครอบคลุมมากขึ้นตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมานั้น เป็นการขยายขอบเขตในการเรียนรู้ร่วมกันของผู้คนในชาติสมาชิกอาเซียน ซึ่งช่วยสร้างสำนึกในเรื่องความเป็นประชาคม และอัตลักษณ์ของภูมิภาคให้แข็งแกร่งมากขึ้น ข้อพิจารณาในเรื่องนี้มาจากการตั้งข้อสังเกตของนักทฤษฎีแนว neo-liberalism ที่กล่าวถึงข้างต้นเกี่ยวกับการขยายขอบเขตของผลประโยชน์ของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นอกเหนือจากผลประโยชน์ที่เคยรวมศูนย์อยู่ที่รัฐและชนชั้นนำที่ผูกขาดการกำหนดนโยบายด้านความมั่นคง นักทฤษฎีแนวนี้บางคน (Ba, 2006) มองว่า การเรียนรู้ร่วมกันของคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ขยายวงกว้างออกไปทั่วภูมิภาคนี้เป็น ‘กระบวนการเข้าไปมีบทบาทร่วมกันอันซับซ้อน’ (complex engagement process) ซึ่งในที่สุดก็จะทำให้การสร้างอัตลักษณ์ จินตภาพ ค่านิยม และความเชื่อร่วมกันระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลายภายในอาเซียนมีความแข็งแกร่งมากขึ้น ขณะเดียวกันสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นและเป็นปัญหาก็คือการปะทะกันของจินตภาพและความเชื่อของชุมชนต่าง ๆ ในประเด็นที่ว่า การสร้างประชาคมระดับภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แบบใด เช่น บรรดาสมาคมธุรกิจและองค์กรภาคประชาสังคม (เช่น เอ็นจีโอด้านสิ่งแวดล้อม) อาจมีมุมมองที่แตกต่างกันมากเกี่ยวกับเรื่องนี้ สิ่งที่ปรากฏให้เห็นก็คือ จินตภาพในการสร้าง ‘ประชาคม’ อาเซียนเป็นความคิดที่มีพลังอย่างมาก และได้กลายเป็นประเด็นหลักอันหนึ่งของข้อถกเถียงภายในอาเซียนตลอดช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา หากไม่นับรวมข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มีต่อการยกระดับการบูรณาการพูดถึงข้างต้นแล้ว ‘วิถีของอาเซียน’ ในการไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกัน (ASEAN way of non-interference) ยังคงเป็นหลักการสำคัญที่กำหนดแนวทางของ ความสัมพันธ์ระหว่างชาติต่าง ๆ ภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Eaton and Stubbs 2006) ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตด้วยเช่นกันว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ผลิตผู้นำจำนวนหนึ่งที่เป็น ‘นักคิด’ (เช่น ลี กวน ยู ของสิงคโปร์ มหาเธร์ โมฮัมหมัด ของมาเลเซีย) ซึ่งได้ยืนยันถึงคุณค่า อัตลักษณ์ และประชาคมระดับภูมิภาคที่เป็นของเอเชียอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ปัญหาของอาเซียนอยู่ที่การปลูกฝังสำนึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของภูมิภาคให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อันเป็นผลมาจากความแตกต่างหลากหลายที่ปรากฏอยู่ทั่วทั้งภูมิภาคนี้

ประการสุดท้าย มุมมองทางทฤษฎีเศรษฐกิจการเมือง (IPE) แนว Marxism-structuralism (เชษฐา, 2555ค) อาจจะทำให้ความสำคัญอันดับแรกกับมิติทางประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่าเศรษฐกิจระดับภูมิภาคของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยังคงฝังรากลึกอยู่ในระบบจักรวรรดินิยมทางการค้าแบบเก่า ขณะที่เจ้าอาณานิคมต่างชาติได้ถอนตัวจากการเข้ามาปกครองนานแล้ว แต่อำนาจและอิทธิพลของบรรดาองค์กรธุรกิจต่างชาตินอกภูมิภาคกลับยังปรากฏอยู่ หลายๆ ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงต้องพึ่งพิงการลงทุน เทคโนโลยี และกิจกรรมด้านอื่นๆ ของบริษัทข้ามชาติจำนวนมาก ทุนข้ามชาติยังคงสำแดงอิทธิพลทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจต่อประเทศเหล่านี้ และอาเซียนในฐานะการรวมกลุ่มระดับภูมิภาคก็มีบทบาทสนับสนุนอย่างกระตือรือร้นให้มีการบูรณาการทางด้านเศรษฐกิจอย่างเข้มข้นมากขึ้น มรดกทางประวัติศาสตร์ของการค้าแบบจักรวรรดินิยมได้แสดงออกในรูปของการก้าวขึ้นมาเป็นศูนย์กลางหลักของสิงคโปร์ในเศรษฐกิจของภูมิภาคเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 โดยที่ประเทศนี้ซึ่งได้ถูกสถาปนาขึ้นมาเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ให้มีฐานะเป็นศูนย์กลางการค้าของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าปริมาณครึ่งหนึ่งของการค้าของอาเซียนต้องดำเนินการผ่าน ‘นคร-รัฐ’ แห่งนี้ บรรษัทข้ามชาติส่วนใหญ่ตั้งสำนักงานใหญ่ระดับภูมิภาคของตนในสิงคโปร์ และรัฐบาลของประเทศนี้ก็มีเป้าหมายสนับสนุนการมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับทุนข้ามชาติ โดยที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ทำให้สิงคโปร์ผลักดันความคิดริเริ่มให้มีการบูรณาการระดับภูมิภาค ซึ่งหลายต่อหลายครั้ง กลายเป็นประเด็นหลักที่นำไปสู่ความขัดแย้งภายในอาเซียน นักทฤษฎีแนวนี้หลายคนยังเน้นย้ำถึง ‘การแบ่งแยกในการพัฒนา’ (development divide) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงในลักษณะศูนย์กลาง-ชายขอบ (core-periphery dependency relationships) ซึ่งขยาย ออกไปนอกภูมิภาคนั้น ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อพัฒนาการของการสร้างประชาคมระดับภูมิภาค แน่นนอนว่าความแตกต่างเชิงโครงสร้างในแง่ของการพัฒนาและความมั่งคั่งซึ่งดำรงอยู่ระหว่างประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เป็นเรื่องท้าทายสำคัญที่อาเซียนจะต้องเผชิญในอนาคต

บรรณานุกรม

- เชษฐา พวงหัตถ์. 2555ก. “ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : บทนำว่าด้วยทฤษฎีและวิธี
วิทยาในการศึกษาภูมิภาคนิยม.” *วิภาษา* 5,39 (16 ธ.ค. – 15 มี.ค. 2555) : 59-70.
- _____. 2555ข. “ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : บทนำว่าด้วยทฤษฎีและวิธีวิทยาในการ
ศึกษาภูมิภาคนิยม.” *วิภาษา* 5,40 (1 ก.พ. – 15 มี.ค. 2555) : 54-70.
- _____. 2555ค. “ภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : บทนำว่าด้วยทฤษฎีและวิธีวิทยาในการ
ศึกษาภูมิภาคนิยม.” *วิภาษา* 6,41 (16 มี.ค. – 30 เม.ย. 2555) : 35-43.
- Ba, A.D. 2006. “Who’s socializing whom? Complex engagement in Sino-ASEAN
relations.” *The Pacific Review* 19, 2 : 157-79.
- Baylis, J., Smith, S. and Owens, P. 2011. *The Globalization of World Politics : An
introduction to international relations*. 5th edition. New York : Oxford
University Press.
- Beeson, M. 2007. *Regionalism, Globalisation and East Asia: Politics, Security and
Economic Development*. Basingstoke : Palgrave.
- Boas, M., Marchand, M.H. and Shaw, T. (eds). 2005. *The Political Economy of
Regions and Regionalisms*. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Chase-Dunn, C. 1989. *Global Formation: Structures of the World Economy*.
Oxford : Blackwell.
- Chng, M.K. 1985. *ASEAN Economic Co-operation: The Current Status*. Singapore
: Southeast Asian Affairs, ISEAS.
- Cohen, R. and Kennedy, P. 2007. *Global Sociology*. 2nd edition. New York: Macmillan.
- Cotton, J. 1999. “The haze over Southeast Asia : challenging the ASEAN mode of
regional engagement.” *Pacific Affairs* 72, 3 : 331-51.
- Dent, C.M. 2001. “Singapore’s foreign economic policy: the pursuit of economic
security.” *Contemporary Southeast Asia* 23,1 : 1-23.
- Dent, C.M. 2006. “The new economic bilateralism in Southeast Asia : region-
convergent or region-divergent?.” *International Relations of the
Asia-Pacific* 6,1 : 81-111.
- Dieter, H. 2006. “Report on East Asian integration: opportunities and obstacles for
enhanced economic co-operation.” *Notre Europe Studies and Research
Paper No. 47*. Paris.

- Doner, J. 1991. "Approaches to the politics of economic growth in Southeast Asia." **Journal of Asian Studies** 50,4 : 818-49.
- Dosch, J. 2006. **The Changing Dynamics of Southeast Asian Politics**. Boulder, CO : Lynne Rienner.
- Freeman, N.J. and Bartels, F.L. (eds). 2004. **The Future of Foreign Investment in Southeast Asia**. London : Routledge.
- Hew, D. (ed). 2005. **Roadmap to an ASEAN Economic Community**. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies.
- Jackson, R. and Sørensen, G. 2010. **Introduction to International Relations : Theories and Approaches**. 4th edition. New York : Oxford University Press.
- Jayasuriya, K. 1994. "Singapore: the politics of regional definition." **The Pacific Review** 7,4 : 431-46.
- Kraft, H. 2000. "SEAN and intra-ASEAN relations: weathering the storm?." **The Pacific Review** 13,3 : 453-72.
- Lim, L.Y.C. 1995. "Southeast Asia: success through international openness." in B. Stallings (ed). **Global Change : Regional Response : The New International Context of Development**. Cambridge : Cambridge University Press.
- Mahathir, M. 2006. "Let Asians build their own future regionalism." **Global Asia** 1,1 : 13-15.
- Means, G. P. 1995. "ASEAN policy responses to North American and European trading arrangements." in A, Acharya and R. Stubbs (eds). **New Challenges for ASEAN : Emerging Policy Issues**. Vancouver : UBC Press.
- Narine, S. 2006. "The English School and ASEAN." **The Pacific Review** 19,2 : 199-218.
- Nesadurai, H. 2003. **Globalisation, Domestic Politics and Regionalism: The ASEAN Free Trade Area**. London : Routledge.
- Ojendal, J. 2004. "Back to the future? Regionalism in Southeast Asia under unilateral pressure?." **International Affairs** 80,3 : 519-33.
- Pempel, T.J. 2005. "Introduction: emerging webs of regional connectedness." in T.J. Pempel (ed). **Remapping East Asia : The Construction of a Region**. Ithaca, N.Y. : Cornell University Press.